

DOKTORI (PH.D.) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**KÖZÉPISKOLÁS DIÁKOK SZOCIALIZÁCIÓS
KÖRNYEZETE NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN**

Dr.Rémes Jenőné
Köpeczi Bócz Edit

Témavezető:
Prof. Dr. Meleg Csilla

1. Bevezetés

A diák–ifjúság életkörülményeinek alakulása az utóbbi időben az érdeklődés középpontjába kerültek. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk jelentős változásokat eredményezett, ami megváltoztatja az oktatásunk és fiataljaink helyzetét. Kevés információval rendelkezünk arról, hogy a tanulók és az iskolák mennyire felkészültek a változásokra, ezért megnőtt a jelentősége az ifjúsági témával kapcsolatos tudományos kutatásoknak. A témának jelenleg sokkal nagyobb az aktualitása, jelentősége, mint a korábbi években volt.

A fiatalság viselkedését, mindennapjait, gondolkodását, csak úgy tudjuk megérteni, ha megismerjük motiváltságukat, képességeiket, környezetüket, elképzeléseiket. Meghallgatjuk kívánságaikat, és ezek alapján képesek vagyunk számukra megfelelő útbaigazításokat, segítséget és jó tanácsokat adni, elősegítve ezzel a szocializációs környezetükbe történő beilleszkedésüket. A technikai vívmányok révén a fiatalság gondolkodásmódja jelentősen átformálódott, és folyamatosan változik, mert a viselkedésüket, gondolatvilágukat a környezeti befolyások nagyban meghatározzák.

A társadalom számára nem lehet lényegtelen kérdés, hogy milyen nevelési szempontok befolyásolásával tudjuk a jövő generációját formálni, hogy a meglévő kultúránk és értékeink megmaradhassanak. Szocializációjuk, tudásuk, életmódjuk, az egyik minőségi meghatározója lesz a jövő társadalmának.

A huszonegyedik század kihívásaira csak úgy tudunk megfelelően felkészülni, új oktatási és nevelési reformokat megvalósítani, ha átfogóan megismerjük kisebb területegységeként (megye, régió, határon átnyúló területek) a diákok szocializációs környezetét, hogy az Európai Unió értékrendjével megegyező módon történjenek fejlesztéseink. (Bábosik 2004)

2. A kutatás előzményei, kitűzött célok

A kutatás egyik fő célkitűzése volt feltárni a nevelés hatékonyságát és hiányosságát, esetenként a szocializációs környezetek káros hatását. Fiatal korban elkövetett erőszakos bűnelkövetések számának emelkedése miatt szükséges a serdülőkorúak nevelésének hatás-vizsgálata.

A Zala megyében készült „Fogvatartottak 2000” kutatás eredményei, rámutattak a fiatalok deviáns magatartásának kialakulási folyamatára, ami szükségessé tette a serdülőkorúak szocializációs környezetének mélyreható vizsgálatát.

A diákok túlterheltek, ez sokszor szorongással és depresszióval párosulhat, amely hatással van személyiségükre és környezetükre. A felgyülemlett feszültségüket megpróbálják elsősorban a baráti társaságokban oldani, ahol túlzott mennyiségű alkoholt, esetenként drogot fogyaszthatnak.

A kutatás célkitűzése volt feltárni, hogy a szocializációs színterek, miképp befolyásolják (pozitív vagy negatív mértékben) az egészséget károsító szokások kialakulását.

A tanulók egészségmegőrzésében és életmódjuk kialakulásában a közvetlen szocializációs környezetüknek van a legnagyobb szerepe. Serdülőkorban kialakulhatnak az egészséget veszélyeztető szokások, (dohányzás, túlzott alkoholfogyasztás, drog), melyek a későbbiekben deviáns magatartásokat eredményezhetnek. Ezért a fő célkitűzések között szerepelt a család mélyreható vizsgálata, hogy megtudjuk milyen kulturális tőkével rendelkeznek azok a családok, amelyek gyermekei dohányoznak, alkoholt, kábítószerrel fogyasztanak.

További célkitűzés volt a „diák-ifjúság” kutatás határokon átnyúló kiterjesztése, ami a Zala megyével szomszédos Szlovénia és Horvátország magyar középiskolaiba járó tanulók életmódját, szocializációs környezetét vizsgálta 2004-ben.

A középiskolákban az új oktatáspolitikai módszerek kidolgozásához, a jó szakmai irányításhoz, az oktatási rendszer sikeres reformjához, feltétlenül szükséges megismerni és folyamatosan figyelemmel kísérni a diákok életmódját és véleményalkotását. Ennek ismeretében lehet csak jól megtervezni és kidolgozni a nevelési koncepciókat.

A huszonegyedik század pedagógiája közelebb került Ivan Illich (1971) megfogalmazásához, aki szerint „a jelenlegi kötelező tanterves és vizsgáztató rendszert a saját motivációra épülő tanulásnak kell felváltania.” (Andorka 2003)

3. Értekezés újszerűsége, a minta nagysága

Ifjúságról, középiskolás diákokról, serdülőkorúakról készültek és készülnek országos kutatások, de nehezen biztosítható a megfelelő reprezentativitás. Az empirikus kutatásra 2003-ban, Zala megyében került sor 10%-os reprezentatív mintán. A kialakított minta nagysága biztosítja a különböző képzésekben tanulók reprezentációját is.

A fiatalság mindennapjaiba sokan próbálnak betekinteni, különböző megállapításokat tenni, de az eddigi kutatások nem átfogóan vizsgálták a tanulók életkörülményeit a különböző szocializációs színtereikkel, szokásaikkal és véleményalkotásaikkal. Az elkészült mélyreható kutatáson keresztül jobban megismerhetjük azokat a hiányosságokat, amiken javítanunk kellene.

A fogalmi meghatározásokban a társadalomstatisztikai szempontok kerültek alkalmazásra, így az adatok összehasonlíthatók a KSH adataival és a nemzetközi adatokkal.

4. Az értekezés témája és szerkezeti felépítése

A disszertáció fejezeteiben bemutatásra kerülnek azok az új kutatási eredmények, amelyek Zala megye középiskoláiban a 9-12. osztályos tanulók (15-19 évesek) körében készültek. Az értekezés kilenc fejezetre tagolódik. A kutatás áttekintése után a második fejezetben az elméleti meghatározások rámutatnak az oktatás, nevelés fontosságára, és folyamatos változására.

A globalizáció hatására az Európai Unión belül új kihívásokkal kell szembesülni, melynek során az oktatási intézmények morál

mintáinak kialakítását kell elősegíteni.

Az elméleti keretre épülve a fejezet tovább elemzi az oktatás, nevelés, oktatási intézmények szoros összefüggését. A kutatási eredmények alapján felhívja a figyelmet az elmélet és a gyakorlat közötti különbségekre. Részletes elemzés készült a megfigyelt iskolák pedagógiai programjainak célkitűzéseiről és megvalósulásairól, és egyben rámutat a gyenge pontokra, amelyeken javítani lehetne. Tárgyalja az egészségesebb életmód kialakítására irányuló módszereket, mert a fiatalok egészségmegőrzéséhez hathatósabb intézkedésekre lenne szükség. A kutatási eredmények rámutatnak arra is, hogy a diákok keveset mozognak és helytelenül táplálkoznak. Étkezési szokásaikat, ízlésüket a McDonald's-ok formálják, alakítják.

(Szíjártó 2000)

A fejezet részletesen bemutatja a tanulók kulturális szokásait. A szociális kompetenciában a csoport specifikus értékeket, valamint a fiatalok normarendszerét a kultúra világában. Többségük csak kényszerből olvas könyvet, helyette a TV műsorait, vagy videofilmeket néznek válogatás nélkül. „A médiaszennyezés jelenti az igazi veszélyt a gyermekek és a fiatalok esetében” (Koncz és tsa 2004) A harmadik fejezet fókuszra a diákok elégedettségének mérési eredménye, amit az érzelem és gondolkodási stílus alakít. Ahhoz, hogy kiegyensúlyozottak és eredményesek legyenek tanulmányaikban fontos, hogy jól érezzék magukat az iskolájukban, tiszteljék és kedveljék tanáraikat és iskolatársaikat. Meg kell tanulniuk, hogyan fejthetik ki őszinte

véleményeiket, és hogyan kell vállalniuk döntéseikért a felelősséget.

Az oktatás során a pedagógus és a tanuló is célokat tűz ki maga elé, aminek az eredményes megvalósításához lényeges a harmonikus közös párbeszéd, kooperatív kapcsolat. A család és az iskola elsősorban az individuális tényezők alakulását befolyásolják, ezért a pedagógusok munkáját eredményesebbé tenné, ha a szülőkkel szorosabb kapcsolatot alakítanának ki. A diákok véleménye és elégedettsége így pozitív irányba változhatna az iskolájukról és tanáraikról.

A diákoknak a szocializációs környezetükről alkotott pozitív és negatív visszajelzéseik, segítséget nyújtanak a nevelési koncepciók kidolgozásában.

A negyedik fejezet részletesen foglalkozik a tanulók otthoni környezetével, rámutat a családi kötődések fellazulására. Megvitatja, milyen mértékben hatnak a szocializációs tényezők a serdülők személyiség és érzelmi fejlődésére.

A felnövekvő generáció társadalmi beilleszkedése szempontjából kiemelt fontosságú a család szerepe, amely a legnagyobb befolyással bír a gyermekek életében. Sajnos a családok többségénél idő hiányában elmaradnak a szülők és gyermekeik között ebben az életkorban nagyon fontos meghitt beszélgetések. (Kelemen 2000) Előfordulhat, hogy a serdülőknél „diffúz énkép összerendezésében fontosabbá válnak a kortársak, mint a szülők, a kortárs csoportok, mint a család” (Horti 2000, 42) melyet jelen kutatás szintén igazolt.

A családtípusok az utóbbi évtizedekben jelentősen átalakultak, változtak, ami hatással van az egész társadalom struktúrájára, mivel a család éppen társadalmi funkcióin keresztül hat és hat vissza a társadalomra. (Kozma 1999)

A serdülőkorúak többsége lényegesnek tartja a szoros családi kötődéseket, ezért az élettársi közösségnél fontosabbnak tartják a házasságkötést.

A kutatás mélyrehatóan feltárta a családok életkörülményeit, mely alapján megtudhatjuk, hogy Zala megyében milyen mértékű a családi kötődések alakulása. Őszintén megbeszéli-e a gyermekek gondjait, problémáikat szüleikkel. A fejezet részletesen tárgyalja a családok életmódját, hangulatát, életszínvonalát, a szülők foglalkozását iskolai végzettségét.

A szülők többsége úgy gondolja, hogy az oktatás színtere az iskola, ezért amíg ők az egész napos munkájukat végzik, az iskola gondoskodik gyermekük oktatásáról és neveléséről. Pénzzel, igyekeznek pótolni mindazt, amit idő hiányában képtelenek megadni gyermeküknek. A szeretet, törődés és a segítségnyújtás a fejlődésükhöz és a továbbtanulásukhoz is elengedhetetlen. Előfordul, hogy otthon észre sem veszik, ha a középiskolás gyermekük hajnalban megy haza a „buliból”, így sok szülő már későn szembesül azzal a ténnyel, hogy gyermeke alkoholt fogyasztott vagy kábítószerfüggő lett.

Az ötödik fejezet a tanulók leterheltségét mutatja be, hétköznapi időbeosztásukat a legfontosabb tevékenységek alapján.

A hatodik fejezet a deviáns viselkedésformákat és azok kialakulását tárgyalja. Elméleti megközelítések után részletesen elemzi a diákok körében kialakult egészséget károsító szokásokat.

A dohányzó szülő nincs tekintettel környezetében gyermekére. Azok a fiatalok, akik ezekben a családokban szoknak rá a cigarettára, megfigyelhető, hogy nagyon erős dohányosokká válhatnak. Ahol a szülők dohányoznak, a fiúk az apát, míg a lányok az anyát tartják mintaképnek.

Az eredmények rámutatnak a középiskolás lányok, „jövendőbeli anyák” nagymértékű dohányzási szokásaira, bemutatja a tanulók drog és alkoholfogyasztását és azokat a szociokulturális tényezőket, melyek a deviáns magatartásformák kialakulására hatással vannak. Korcsoportonként szemlélteti a lányok és fiúk dohányzási szokásait, alkohol és kábítószer fogyasztását.

Ha a családokban a szocializációs funkciók nem jól működnek, a deviáns magatartásformák gyakrabban kialakulhatnak. (Bagdy 1977)

A kutatás kiterjedt a családok vallásos nézeteinek vizsgálatára, az egyházhoz tartozásra, melyet a hetedik fejezet mutat be. A vallásos és nem vallásos tanulók életfelfogásában és normarendszerében fedt fel a különbségeket. A vallásosság több dimenziós vizsgálata választ ad arra, hogy milyen életfelfogások és viselkedési normák kísérik azokat a tanulókat, akik vallásosnak mondják magukat.

A nyolcadik fejezet a megyével szomszédos kisebbségben élő magyar diákok szocializációs környezetének és szokásainak azonosságát és

különbözőségét tárgyalja. A kutatás három területen történt, Zala megyében és a vele határos Szlovénia és Horvátországban, így az eredményeket területi összehasonlításokban is bemutatja.

Lendva és Eszék, eltérő szerkezetű helyi társadalmat takar. Az adatok összehasonlítása rámutat a szocializációs környezetek különbözőségeire.

A volt kelet és közép-európai országok többsége egy közösséget alkot az Európai Unióval, az integrálódási folyamatok során a kulturális és nyelvi sokszínűségének megfelelő mértékű támogatás a cél. (Kron 2003) Ennek következményeként a határon túli magyarság népesedése, nyelvhasználata, oktatása változóban van. A kisebbségben élő magyar diákok részben már asszimilálódtak az adott közösségen belül. Az eredmények alapján érzékelhetők, hogy az oktatási tevékenység alapfeltétele egy adott kisebbség fennmaradásának. A szervezettség meghatározza a magyar hagyományok és a kultúra valós értékét.

Az oktatás-nevelés területén, további kapcsolatok kiépítése szükséges, amely gazdagítja nem csak a diákok, hanem a pedagógusok tapasztalatait mindhárom területen. Az eredmények alapján láthatjuk a kisebbségben élők ragaszkodását az anyanemzethez is.

5. Értekezés eredményei, következtetései

A mélyreható vizsgálat segítséget nyújtott az iskolai szervezeteknek új intézkedések meghozatalában, nevelési koncepciók kialakításában. A „diák-ifjúság” kutatás mélyrehatóan vizsgálta a 15-19 éves tanulók szocializációs környezetét, feltárva a serdülőkorúak gondolkodását,

felfogását, elképzelését, érzelmeit és szokásait. A kapott eredményeket a KSH Zala megyei Igazgatósága „A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai” címmel 2004-ben, hivatalos kiadványban megjelentette. A statisztikai adatok a megyei, és az országos kutatásokhoz is segítséget nyújtottak.

Az adatok közzététele után kutatási összefoglaló készült, melyben megállapítást nyert, hogy az iskolákban a felvilágosító előadások eredményesebbek lehetnének, ha szemléltető hatásokat alkalmaznának. Ennek eredményeként sor kerülhetett a kórházlátogatásokra, ahol az orvosok röntgenfelvételeken bemutatták a tanulóknak a dohányzás károsító hatásait. Annak érdekében, hogy az iskola egészségnevelő, -fejlesztő programja hatékonyan megvalósuljon a „diák-ifjúság” kutatási eredmények figyelembevételével, egészségnevelési csoportok közreműködésével tervezték meg a módszereket.

Az iskolák „dohányzásellenes program” kidolgozása a szülők bevonásával készült, ami kiegészült a diákok által tervezett, és kivitelezett kortárs oktatásokat alkalmazó módszerekkel. Az egészségfejlesztő TEAM szakemberei (az iskolaigazgató, pedagógus, iskolaorvosok, védőnő, iskolapszichológus, gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, testnevelő, drogügyi koordinátor) vettek részt az egészségnevelési program megtervezésében. A cél megvalósítása érdekében rövid, közép és hosszú távú programterv készült. Rövid távú, amely azonnali beavatkozást igényel, illetve egy éven

belül megoldandó feladatok közé tartozik. Ez volt a helyes táplálkozás javítása és a kábítószeresek visszaszorítása. A középtávú, a három-négy évre tervezett célkitűzésekben fő hangsúlyt kapott a mozgáskultúra, és deviáns magatartásformák csökkentése, míg a hosszú távú, a nyolctizenkét évre tervezettek, mindenenk felett az „egészségügyi problémák nélküli életet” célozták meg.

Az egészségnevelést és felvilágosítást minden középiskolában folyamatosan megtervezik. Az iskolák feladata a tanulók elképzeléseinek, gondolkodásának, viselkedésének formálása, alakítása.

A kutatás igazolta, hogy nem alakul ki a szülők és pedagógusok között olyan kapcsolati háló, ahol a folyamatos kommunikációban egymást megerősítve kifejlődne egy stabil, zárt, lokális normarendszer. Az iskola a szülőktől, míg a szülők az iskolától várják gyermekük nevelését.

A cselekvési terv egyértelművé tette, hogy a szülői értekezletekre meghívott előadók (orvosok, rendőrök) ne csak a dohányzás, alkohol és kábítószer fogyasztás káros hatásaira, hanem a szülői felelősségre is hívják fel a figyelmet.

Bebizonyosodott, hogy a diákok többsége vallásosnak tartja magát. Így kerülhetett sor arra, hogy a megyei intézkedési terv elkészítésében az egyházak képviselőit is bevonták, hogy az „ifjúságot segítő koordinációt” még eredményesebbé tegyék.

Az is bebizonyosodott, hogy a megyén belül, magasabb presztízzsel bíró iskolákban, az eredménymutatók alapján képzett faktorok nem

utalnak az iskola kifejezetten pozitív szerepére a továbbtanulás tekintetében. A tanulók magas óraszámban vesznek részt a különórákon, a leszakadók pedig az iskola elhagyására kényszerülnek. Az intézkedési terv további feladatai között szerepel, hogy gondoskodjanak és szélesítsék a diákok motivációs tevékenységét, javítva a közösségi életet. Az iskola jó hangulata és a pedagógus elhivatottsága visszatükröződik a tanulók elégedettségében.

A tudomány fejlődése magával hozta az ismeretek kibővülését. Szükség van a gyakorlati életre való felkészítésre, ezért sikeresebbek azok az iskolák, ahol a tudományterületeket szemléletesen tudják bemutatni, és érdekessé teszik az elméleti tudást a gyakorlat által.

Az oktatás során arra kellene törekednünk, hogy az iskolapadokban olyan pályaválasztási aspirációk érvényesüljenek, hogy a későbbiekben itthon tudják megtalálni számításaikat a munka világában. „E. Denison (1967) kimutatta, hogy az iskolai végzettség emelkedése lényegesen hozzájárult a fejlett országok gazdasági fejlődéséhez, nemzeti jövedelmének emelkedéséhez.” (Andorka, 2003, 387)

A középiskoláknak céltudatosabban kell bekapcsolódniuk a nevelésbe, hogy a fiatalok normarendszere pozitív irányba változzon.

A feltárt eredmények után hangsúlyt kapott az iskolák közötti tapasztalatcsere jelentősége, szükségessége. Széleskörűen elkezdődhetett a párbeszéd tanárok és diákok között, amely a határon túli iskolákkal is kiegészült. A közös tapasztalatcsere alapján tovább erősödött az iskolák kapcsolata a szlovén és horvát magyar iskolákkal.

A doktori értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk, tanulmányok

Rémesné Köpeczi Bócz Edit.: (2004) A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai, Központi Statisztikai Hivatal Zala Megyei Igazgatóság, 2060-7/98/2004, Zalaegerszeg

Rémesné Köpeczi Bócz Edit.: (2005) Devianciák a Zala megyei középiskolások körében, (In: Educatio, Felsőoktatási Kutatóintézet, tizenharmadik évfolyam negyedik szám) Budapest

Az értekezéshez felhasznált irodalom

Andorka Rudolf.: (2003) Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest

BAGAVOS. C. – FOTAKIS, C.: (2001) Demographic dimensions of labour force trends: national and regional diversities within the European Union. Genus, 2001/1. 83-107. p (A munkaerőpiaci trendek demográfiai vonatkozásai : nemzeti és regionális különbségek az Európai Unión belül In: Demográfia 45.évf. 1/2002)

Bagdy Emőke.: (1977) Családi szocializáció és személyiségzavarok, Tankönyv Kiadó, Budapest

Bábosik István – Mezei Gyula.: (1994) Neveléstan, Telosz Kiadó, Budapest

Bábosik István.: (2004) Nevelélmélet, Osiris Kiadó, Budapest

Báthory Zoltán.: (1992) Tanulók, iskolák-különbségek, Tankönyvkiadó, Budapest

Báthory Zoltán.: (2002) Változó értékek, változó feladatok – A PISA 2000 vizsgálat néhány oktatáspolitikai konzekvenciája (In:Új Pedagógiai Szemle, 9.sz. p.9.) OKI, Budapest

Báthory Zoltán - Falus Iván.: (szerk. 1997) Pedagógiai Lexikon I–III., Keraban Könyvkiadó, Budapest

Berner, Hans.:(2004) Az oktatás kompetenciái, AULA Kiadó, Budapest

Bourdieu, Pierre.: (2002) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke, (In: Életvilágok találkozása, szerkesztette: Perjés István - Kovács Zoltán) Aula Kiadó, Budapest

Böckler, Stefan és társai.: (2004) Kisebbségek és határon átnyúló együttműködés az Alpok Adria térségében, Alpok-Adria Munkaközösség, Trento

Dr.Buda Béla.: (2003) Az iskolai nevelés – a lélek védelmében, (Az iskolai mentálhigiéné alapelvei) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Bruner, Jerome.: (2004) Az oktatás kultúrája, Gondolat Kiadó, Budapest

Campbell, Ross.: (2002) Dühöngő ifjak, Harmat Kiadó, Budapest

Coleman, James S.: (2002) A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében, (In: Életvilágok találkozása, szerkesztette: Perjés István-Kovács Zoltán) Aula Kiadó, Budapest

Daróczi Etelka.: (szerk. 2003) Kettős szorításban, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Kutatási Jelentések 74. Budapest

Ferge Zsuzsa.: (1984) Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága, Akadémiai Kiadó, Budapest

Forray R. Katalin.: (1998) Társadalmunk és középiskolája, Akadémiai Kiadó, Budapest

Forray R. Katalin – Híves Tamás.: (2004) A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000). Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest

Forward, Susan.: (2000) Mérgező szülők, Háttér Kiadó, Budapest

Gazsó Ferenc.: (1988) Megújuló egyenlőtlenségek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest

Giddens, Anthony.: (2003) Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest

Hablicsek László.: (2007) Népeiségünk következő évtizedei -különös tekintettel a területi különbségekre, (In: Demográfia, 50. évfolyam 4.) KSH Népeiségtudományi Kutatóintézet, Budapest

Hadházy Jenő.: (2003) A tanulói személyiség megismerésének metodológiai kérdései, (In: A tanulói személyiség megismerése, szerkesztette: Schmercz István) Élmény 94. Bt. Nyíregyháza

Halász Gábor és Lannert Judit (szerk: 2003) Jelentés a magyar közoktatásról, Országos Közoktatási Intézet, Budapest

Horti Mária.: (2000) Fejlődés a párkapcsolatban és a családban, (In: Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerk: Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Illés Iván.: (2002) Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, p.295

Kelemen Gábor.: (2000) Alkoholizmus, szenvedélybetegség és erőszak a családban, (In:Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerkesztette: Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Koncz István - Nagy Andor József.: (2004) A média pedagógiai és pszichológiai problémái, In: Neveléstudomány, Osiris Kiadó, Budapest

Kovács Zoltán - Perjés István.: (2002) Az iskola külső és belső világának interdiszciplináris vizsgálata, (In: Életvilágok találkozása, szerk: Perjés István és tsa) Aula Kiadó, Budapest

Kovács Zoltán - Perjés István - Sass Judit.: (2005) Iskolák szervezeti kultúrája (In: Szervezeti láttelepek, A szervezetszociológia hazai kutatási irányai, szerkesztette: Faragó Klára - Kovács Zoltán) Akadémiai Kiadó, Budapest

Kozma Tamás.: (1985) Tudásgyár? Az iskola mint társadalmi szervezet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Kozma Tamás.: (1999) Bevezetés a nevelésszociológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest

Köpeczi Bócz Edit.: (2004) Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége, Akadémiai Kiadó, Budapest

Kron, Friedrich W.: (2003) Pedagógia, Osiris Kiadó, Budapest

Meleg Csilla.: (szerk.2003) Iskola és társadalom, Szöveggyűjtemény Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

Meleg Csilla.: (2006) Az iskola időarcai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest

Mihály Ottó.: (1999) Az emberi minőség esélyei, OKKER Kiadó, Budapest

Perjés István.: (2003) Az iskola mítosza, AULA Kiadó, Budapest

Ranschburg Jenő.:(1993) Szeretet, erkölcs, autonómia, Integra-Projekt Kft, Budapest

Reinerman, Craig – Duskin, Ceres.: (1996) Dominant Ideology and Drugs in the Media, pp: 73-87, (In: Making Trouble Cultural Constructions of Crime, Deviance, and Control, Editors: Ferrell, Jeff and Websdale, Neil) New York, Aldine de Gruyter

Riemann,Fritz.: (1998) A szorongás alapformái, Háttér Kiadó, Budapest

Scott, Robert.: (1972) A proposed framework for analyzing deviance as a property of social order, pp.9-35 (In: Scott R – Douglas J.: Theoretical perspectives on deviance, New York, Basic Books

Statistical yearbook, Szlovénia.: (2005) Ljubljana

Statistical yearbook, Horvát.: (2005) Zagreb

Szekszárdi Júlia.: (2006) Az iskolák belső világa, (In: Jelentés a magyar közoktatásról 2006, szerkesztette: Halász Gábor, Lannert Judit) Országos Közoktatási Intézet, Budapest

Szűjártó Zsófia.: (2000) Étekezési- és evészavarok, (In:Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerk: Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Tóth Pál Péter – Turai Tünde.: (2004) A magyar lakosság külföldiekhez való viszonyáról szóló szakirodalom összefoglalása, (In: Kutatási Jelentések 76, Külföldiekkel vagy idegenekkel, szerk. Tóth Pál Péter) KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest

Vári Péter.: (szerk. 2003) Pisa–vizsgálat 2000 mintafeladatokkal, Műszaki Könyvkiadó Kft. Budapest

Veczkó József.: (2002) Gyermek- és ifjúságvédelem - Család- és gyermekérdekek, APC-Stúdió, Gyula

Zala megye statisztikai évkönyv.: (2003) Központi Statisztikai Hivatal Zala megyei Igazgatósága, Zalaegerszeg

Zala megye statisztikai évkönyv.: (2004) Központi Statisztikai Hivatal Zala megyei Igazgatósága, Zalaegerszeg

Zrinszky László.: (2000) Iskolaelméletek és iskolai élet, OKKER Kiadó, Budapest